

СЛУЖБОВА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇЇ

Київський національний торговельно-економічний університет

вул. Кіото, 19, 02156, Київ, Україна

E-mail: g.shvedova@knu.edu.ua

Мета: дослідити феномен службової злочинності як соціальної проблеми та виявити ефективні засоби загальносоціального запобігання службовій злочинності в сучасній Україні. **Методи дослідження:** сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання – термінологічний, логіко-семантичний, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний. **Результати:** в статті розглянуто правову природу, ознаки службової злочинності як соціальної проблеми, розуміння її причин і наслідків та основні засади загальносоціального запобігання службовій злочинності в Україні. З'ясовано, що серед заходів загальносоціального спрямування запобігання службовій злочинності перевага надається інститутам громадянського суспільства та культуризуючим чинникам. **Обговорення:** шляхи вдосконалення інституцій загальносоціального запобігання службовій злочинності в українському суспільстві.

Ключові слова: службова злочинність; соціальні наслідки; запобігання; громадянське суспільство; соціальна культура.

Постановка проблеми та її актуальність. Високий рівень службової злочинності в Україні, нові виклики, що постали перед державою у зв'язку із небезпекою значного поширення соціальних наслідків службової злочинності, зумовили актуальність даного дослідження. Соціальні причини, соціальні наслідки, соціальна ціна службової злочинності свідчать про необхідність дослідження цього явища як соціальної проблеми та вимагають шукати ефективні соціальні засоби запобігання їй.

Отже, службова злочинність є небезпечним соціально-правовим явищем і потребує дослідження його природи та виявлення ефективних шляхів його подолання.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Вивченню окремих аспектів службової злочинності та запобіганню їй у своїх наукових публікаціях приділяли увагу різні вчені. Зокрема, Костенко О.М. сформулював основні принципи культурологічної концепції протидії злочиннос-

ті в цілому, що дозволяє застосувати їх у формуванні механізму загальносоціального запобігання службовій злочинності. Бусол О.Ю. досліджувала соціальні аспекти, соціальні наслідки зловживання владою та роль громадськості у протидії таким небезпечним проявам. Задорожний А.А. виявив соціальні причини службової злочинності. Мельник М.І. досліджував окремі види службової злочинності. Михайличенко Д.Г. визначив роль громадянського суспільства у загальносоціальному запобіганні порушенням у сфері державного управління. Трепак В.М. розглянув різні способи запобігання як форми протидії службовій злочинності. При цьому комплексне дослідження службової злочинності як соціальної проблеми та запобігання їй залишається малодослідженим питанням.

Метою статті є дослідити феномен службової злочинності в Україні як соціальної проблеми та виявити ефективні засоби загальносоці-

льного запобігання службовій злочинності в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальний характер злочинності обумовлений соціальними причинами особистості. Службову злочинність наділяють такими ознаками, як: соціальна спрямованість, мотивація, об'єктна розповсюдженість, суспільна небезпечність, стійкість, активність, організованість, латентність [1, с. 114-115]. Рівень службової злочинності в Україні посідає одне з останніх місць серед інших видів, її частка складає близько 2%. Але реальні показники відрізняються від офіційних. Високий ступінь латентності є характерною ознакою даного виду злочинності. Ступінь латентності становить більше 30% [2, с. 10-11].

До соціальних наслідків службової злочинності відносять: зміцнення антисоціальної орієнтації в суспільстві, набуття кримінальних навичок, порушення нормального функціонування певної організації та створення умов для продовження злочинної діяльності.

Ціна службової злочинності включає окрім соціальних також моральні, фізичні наслідки скоєння таких кримінальних правопорушень. Політична ціна службової злочинності визначається зниженням авторитету держави, підризом довіри до уряду як всередині країни, так і за її межами [3, с. 13; 4, с. 85].

Запобігання службовій злочинності слід вважати першочерговою формою протидії [5, с. 20]. Адже якісне запобігання, як вважається, мінімізує подальшу діяльність із протидії. Багаторубіжний механізм правової протидії через паралельне впровадження різних механізмів вважається виправданим [6, с. 17].

Окрім цього, виходячи із нормативного визначення переліку корупційних кримінальних правопорушень, вважається можливим застосувати існуючі способи запобігання цим видам правопорушень для правопорушень у сфері службової діяльності.

Так, справедливим буде визнання одним із напрямків запобігання – забезпечення прямої відсутності будь-якої можливості для поширення злочинності та вплив на формування невідворотності негативних наслідків основними способами запобігання.

Не завжди науковці коректно інтерпретують механізм запобігання окремим видам злочинності та процес протидії їй, часто підмінюючи ці поняття або навіть ототожнюючи їх. Зокрема, НАЗК, інститути громадянського суспільства переважно здійснюють саме запобігання злочинності через їх призначення та повноваження.

Громадянське суспільство відіграє важливу роль у запобіганні службовій злочинності. Способи і форми впливу інститутів громадянського суспільства на суспільно небезпечні порушення у сфері державного управління мають вдосконалюватись. Ефективний і доступний для використання правовий інструментарій для громадянського суспільства має бути втілений у відповідному законодавстві [6, с. 20].

Громадський контроль може здійснюватись через парламенти, органи самоуправління, ЗМІ, громадські організації, за допомогою яких встановлюється контроль за діяльністю державних управлінських структур та підвищується авторитет довіри по відношенню до уряду, парламенту [7, с. 76]. В системі державних заходів запобігання службовій злочинності важлива роль відводиться Рахунковій палаті України як конституційному органу фінансового контролю за розподілом і використанням бюджетних коштів у країні.

Вважається, що недержавний сектор має більший потенціал у розв'язанні протистояння зловживанню владою, з огляду охоплення ним ширшого кола правовідносин, ніж державний сектор.

Розвиток демократичних країн завжди супроводжується зміцненням інститутів громадського контролю над діяльністю державної служби, що сприяє зростанню довіри до уряду. Незважаючи на окремі огріхи (зайва емоційність громадських відносин), вважається, що саме громадські інститути можуть стати основним ланцюгом у процесі запобігання службовій злочинності в демократичних структурах з огляду охоплення ним більшого спектру правовідносин, ніж державний, і маючи більше потенціалу в запобіганні злочинності. Але, з іншого боку, в цьому процесі необхідне поєднання державних та громадських сил, і від державних інституцій очікується, в першу чергу, відповідна

нормативна практика для розвитку тих же громадських ініціатив.

Такими, що найбільше потребують залучення інститутів громадянського суспільства, вважаються сфери державних замовлень, житлово-комунального сектору через форми громадського територіального самоуправління та сфера бюджетного процесу через прозорість бюджетної політики як основи соціальної держави. Адже бюджет, доступний, «читабельний» для населення забезпечить прозорість його реалізації і нейтралізує спокусу чиновників не за призначенням використати своє службове становище.

За офіційними даними в Україні діє близько 200 неурядових організацій, які декларують свою спрямованість, але за оцінками експертів реальних важелів впливу на криміногенну ситуацію вони фактично не мають.

Окрім цього, соціальна культура відіграє ключову роль у запобіганні службовій злочинності через формулу: культура + репресія [8, с. 211].

Запровадження принципів доброчесності в сфері реалізації владних повноважень та реалізація інших просвітницьких заходів серед усіх верств населення буде сприяти вихованню належного рівня соціальної культури всіх учасників суспільних відносин. Ідеологія, заснована на вихованні почуття громадського обов'язку, прагнення бути корисним суспільству і усвідомлення цінності особистого матеріального добробуту як похідного від добробуту суспільного, дасть можливість сформувати необхідний рівень соціальної культури суспільства. Тут заслуговує уваги модель Г. Беккера, принципи якої дозволяють виховувати засади такої ідеології [9].

Побудова відносин у сфері службової діяльності саме на природних законах мінімізує прояви зловживання владою в суспільстві. До таких законів відносяться закони вільної конкуренції, рівності та незловживання правами. Окрім зазначених, природні закони формуються в процесі життєдіяльності суспільства, норми яких мають відповідати сучасним реаліям розвитку цього суспільства. Ті члени суспільства, які вже мають належний рівень соціальної культури,

здатні самостійно створювати нові природні закони.

Разом із тим, проведення сучасної запобіжної діяльності пропонується одночасно в трьох напрямках: модернізації сучасного законодавства, стимулювання правомірної поведінки та відповідної правової освіти. При цьому заходи загальносоціального запобігання справедливо пропонується спрямувати на ускладнення скоєння службових кримінальних правопорушень та зниження вигід від таких діянь [10, с. 119].

Поряд із цим існує необхідність формування відповідної системи запобіжних заходів, серед яких основними можна виділити наступні: чітке законодавче закріплення функцій, повноважень та посилення координації діяльності відповідних органів із запобігання злочинності в Україні; розробка науково обґрунтованих критеріїв оцінки результатів відповідної запобіжної діяльності в державі; підвищення ефективності парламентського контролю в цій сфері; встановлення персональної відповідальності за реалізацію рішень у сфері запобігання службовій злочинності.

Висновки. Службова злочинність – соціально-правове явище із високим рівнем поширеності в Україні. Соціальний характер службової злочинності зумовлюється тим, що в основі поведінки особистості є соціальні причини. До ознак службової злочинності як соціального явища відносяться: соціальна спрямованість, мотивація, об'єктна розповсюдженість, суспільна небезпечність, стійкість, активність, організованість, латентність. Соціальними наслідками службової злочинності вважають: зміцнення антисоціальної орієнтації, набуття кримінальних навичок, порушення нормального функціонування певної організації та створення умов для продовження злочинної діяльності.

Запобігання службовій злочинності є першочерговою формою протидії їй, а загальносоціальне запобігання включає різні напрямки і види. Одним із напрямків загальносоціального запобігання вважається забезпечення прямої відсутності будь-якої можливості для поширення злочинності та вплив на формування невідворотності негативних наслідків різними способами. Багаторубіжний дієвий механізм через паралельне

впровадження різних засобів запобігання вважається виправданим. Одним із інструментів такого механізму є громадянське суспільство, яке діє через зміцнення інститутів громадського контролю (парламент, ЗМІ), адже він охоплює більший спектр правовідносин і має більший, ніж державний, потенціал у запобіганні. Ключову роль у загальносоціальному запобіганні злочинності відіграє соціальна культура, формуючими чинниками якої є: ідеологія, заснована на вихованні почуття громадського обов'язку, виховання вільної, активної, відповідальної особистості, здатної створювати нові природні закони в суспільстві і слідувати їм, зокрема, законам вільної конкуренції, рівності, незловживання правами.

Література

1. Задорожний А.А. Злочини у сфері службової діяльності як об'єкт кримінологічного дослідження. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 3 (7). С. 111-121.
2. Новаков О.С. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2003. 210 с.
3. Кравчук С.Й. Економічна злочинність в Україні. Київ: Кондор, 2009. 282 с.
4. Amundsen I. Political corruption. An Introduction to the Issues. Bergen: Chr. Michels Institute, 1999. 286 p.
5. Трепак В.М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2020. 36 с.
6. Михайленко Д.Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 36 с.
7. Brunetti A. A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics*. 2003. Vol. 87. P. 1801.
8. Костенко О.М. Культура і закон у протидії злу. Київ: Атіка, 2008. 352 с.
9. Becker G. Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*. 1968. Vol. 76. № 2.
10. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Київ, 2004. 400 с.

References

1. Zadorozhnyj A.A. Zlochyny u sferi sluzhbovoi' dijalnosti jak ob'jekt kryminologichnogo doslidzhennja. *Visnyk Vyshhoi' rady justycii'*. 2011. № 3 (7). S. 111-121.
2. Novakov O.S. Kryminologichna harakterystyka ta profilaktyka zlochyniv, jaki vchynjajut'sja pracivnykamy milicij' u sferi sluzhbovoi' dijalnosti: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.08. Nacional'na akademija vnutrishnih sprav Ukrai'ny. Kyi'v, 2003. 210 s.
3. Kravchuk S.J. Ekonomichna zlochynnist' v Ukrai'ni. Kyi'v: Kondor, 2009. 282 s.
4. Amundsen I. Political corruption. An Introduction to the Issues. Bergen: Chr. Michels Institute, 1999. 286 p.
5. Trepak V.M. Teoretyko-prykladni problemy zapobigannja ta protydii' korupcii' v Ukrai'ni: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.08. Nacional'na akademija nauk Ukrai'ny. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korec'kogo NAN Ukrai'ny. Kyi'v, 2020. 36 s.
6. Myhajlenko D.G. Koncepcija kryminal'no-pravovoi' protydii' korupcijnym zlochynam v Ukrai'ni: avtoref. dys. ... d-ra juryd. nauk: 12.00.08. Nacional'nyj universytet «Odes'ka jurydychna akademija». Odesa, 2018. 36 s.
7. Brunetti A. A free press is bad news for corruption. *Journal of Public Economics*. 2003. Vol. 87. P. 1801.
8. Kostenko O.M. Kul'tura i zakon u protydii' zlu. Kyi'v: Atika, 2008. 352 s.
9. Becker G. Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*. 1968. Vol. 76. № 2.
10. Mel'nyk M.I. Korupcija – korozija vlady (social'na sutnist', tendencij' ta naslidky, zahody protydii'). Kyi'v, 2004. 400 s.

MALFEASANCE AS A SOCIAL PROBLEM AND IT'S PREVENTION

Kyiv National University of Trade and Economics
Kyoto str. 19, 02156, Kyiv, Ukraine
E-mail: g.shvedova@knute.edu.ua

Purpose: to research the phenomenon of malfeasance in Ukraine as a social problem and to identify effective means of general social prevention of malfeasance in modern Ukraine. **Methods:** a set of general and special methods of scientific knowledge – the terminology, logical-semantic, functional, system-structural, logical and normative. **Results:** the article considers the legal essence, signs of malfeasance as a social problem, it's causes and consequences, basic principles of general social prevention of malfeasance in Ukraine. It was found that malfeasance has a high degree of latency, social danger, organization. There are few special social consequences of malfeasance: antisocial orientation of society, acquisition of criminal skills, malfunction of government agencies and criminal activity to be continue. The direction of general social prevention is to ensure the absence of any possibility for the criminal activity and to influence of the inevitability of negative consequences in various ways. Civil society institutions and culturing factors are considered the forward means of general social prevention of malfeasance. Public control over the government agencies can be exercised through the parliament, self-government bodies, mass media, public organizations. A high level of social culture is a key factor in the mechanism of malfeasance. Formation of relations on native laws in a sphere of official activities minimizes the dissemination of malfeasance in society. Such laws include the laws of free competition, equality and non-abuse of rights. Natural laws are formed in the process of society, which rules have to correspond to the modern realities of this society. The members of society are able to open new natural laws on their own, if they are already have the adequate level of social culture. The multifaceted mechanism of legal prevention is considered regular through the parallel introduction of different mechanisms. The modern preventive activity is offered to realize simultaneously in three directions: modernization of the modern legislation, stimulation of lawful behavior and the corresponding law education. **Discussion:** the ways to improve the institutions of general social prevention of malfeasance in Ukrainian society.

Key words: malfeasance; social consequences; prevention; civil society; social culture.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2021